

8.

DEFINITIVNÍ UZNÁNÍ KRÁLOVSKÉHO STATU (HODNOSTI A TITULU) PRO PANOVNÍKA ČESKÉHO STÁTU. — POMĚR ČECH K ZÁPADNÍMU SOUSEDSTVÍ.

Listiny z let 1204 a 1212.

Náčelníci českých Slovanů byli odedávna titulováni všeobecným označením „kněz“, což tehdy znamenalo prostě tolik co „pán“. Teprve v křesťanské době se označení kněz přeneslo na křesťanské duchovní. Náčelníci celých kmenů — plemen byli od 8.—9. století i u nás označováni jako vojevodové, zkráceně vévodové, což se latinsky překládalo duces. Významovým jádrem tohoto označení byla vrchní velitelská funkce ve válce z období vojenské demokracie. Současně ze starého slova „kněz“ zobecnělo pro členy vládnoucích rodů označení „kníže“ (původně zdrobnělina), což se do latiny překládalo jako „princeps“.

Od pradávna cítila se potřeba přikládati panovníkům větších celků označení resp. titul, který by vyjadřoval jejich mimořádnou moc, větší než u jiných knížat a vévodů. Latina měla takovéto označení ve slově rex. Skutečně také vidíme, že jako „rex“ je označen u nás v 1. století n. l. svébský Marbod, pak v 7. století poslovaněný Samo, v 9. století velkomoravský Svatopluk a konečně v 10. století český Přemyslovec Boleslav I. Ve slovanštině se začalo pro tento termín ujímat jako ekvivalent slovo „král“, což byl termín odvozený snad ze jména Karla Velikého, pro západní Slovaný „krále“ par excellence.

Zatím v souvislosti se středověkou hodností „římského císaře“ obnovenou právě Karlem Velikým r. 800 na základě antických reminiscencí a politických tradic, vytvořila se celá hierarchie hodností, titulů a mocí, platných původně jen v rámci té části západního křesťanstva, jež se hlásila k feudální „římské říši“. Pod císařem a papežem, kteří byli v čele tohoto „římského“ svazku a zápasili mezi sebou o primát, byli králové, pod králi byli vévodové, pod nimi markrabí atd., a vedle toho arcibiskupové, biskupové a další hierarchie duchovní. Všeobecným označením mluvilo se o knížatech světských a duchovních.

Čeští panovníci stáli o to, aby jim titul král — rex se strany nejvyšších činitelů římského císařství byl oficiálně přiznán. Dosáhli napřed toho, že v 11. a 12. století jednotlivým z nich byl přiznán tento titul spolu s příslušným odznakem (koruna) osobně čili ad personam. Na počátku 13. století dosáhli přiznání tohoto titulu dědičně.

Z literatury:

Josef KALOUSEK, České státní právo, II. vyd., 1890.

Václav VANĚČEK, Stát Přemyslovců a středověká říše, II. vyd., Praha 1946.

A.

Roku 1204 uznává listinou adresovanou Přemyslu Otakaru I. hodnost a titul českého krále římský papež Innocenc III.

... regi Boemorum illustri. Licet ante tue promotionis tempora multi fuerint in Boemia regio diademate insigniti, numquam tamen potuerunt a predecessoribus nostris Romanis pontificibus obtinere, ut reges eos in suis litteris nominarent. Nos quoque tum predecessorum nostrorum vestigiis inherentes, tum considerantes solliciti, quod a nobili viro Philippo duce Suevie te feceras coronari, qui cum coronatus legitime non fuisset, nec te, nec alium poterat legitime coronare, regem te hactenus non duximus nominandum.

Verum cum ad commonitionem apostolice sedis et nostram, relicto duce Suevie, ad carissimum in Christo filium nostrum illustrem regem Ottonem, in Romanum imperatorem electum, te converteris usus consilio saniori, et ipse habeat te pro rege, tam intuitu precum eius quam tue devotionis obtentu, regem te de cetero reputare volumus et vocare. Tu igitur taliter gratiam tibi factam agnoscas et sic ingratitude viciam stu-

... jasnému králi Čechů. Ač už před dobou tvého nastolení mnozí v Čechách byli vyznamenáni královskou čelenkou, přece nikdy nemohli dosáhnout od našich předchůdců, římských papežů, aby je ve svých listech jmenovali králi. My pak jdouce ve stopách našich předchůdců, jednak bedlivě vzavše v úvahu, že ses dal korunovati vznešeným mužem Filipem, vévodou Švábska, který sám zákonitě nebyl korunován a proto ani tebe ani jiného nemohl zákonitě korunovat, až dosud nepovažovali jsme za vhodné nazývati tě králem.

Avšak když jsi — napomenut apoštolskou stolicí a námi — opustil vévodu Švábska a lépe si poradiv obrátil ses k nejdražšímu v Kristu synu našemu slavnému králi Ottovi zvolenému za římského císaře a on sám tě uznává za krále —, jak pro jeho prosby, tak pro tvou oddanost nadále tě chceme považovati za krále a nazývati králem. Ty tudíž nechť uznáš milost takto ti učiněnou a vynasnažíš se tím vystříci se ne-

deas evitare, ut tua devotio mereatur, quod et gratia tibi detur ex gratia, et data gratis perpetuo conservetur, provisorius attentius, ut quam citius poteris ab eodem rege Ottone te facias sollempniter coronari.

Datum...

festi nevděku, aby tvá oddanost si zasloužila, i že milost se ti dává z milosti i že darem daná trvale se zachová a bedlivě budeš pečovat o to, abys co nejrychleji můžes, dal se od téhož krále Ottý slavnostně korunovati.

Dáno...

Latinský text otištěn podle edice G. FRIEDRICHA z opisu ve vatikánském archivu, Codex diplomaticus Bohemiae II., č. 41, str. 37—38.

B.

Roku 1212 uznal slavnostně dědičnou hodnost českých králů římský a sicilský král Bedřich II. listinou opatřenou zlatou pečelí (Sicilská zlatá bulla). V ní se pokusil zároveň vymezit i v jiných směrech vztah českého státu k tzv. římské říši a k její hlavě.

V této době bylo již jasné, že český stát nebude lze násilně zbavit jeho samostatnosti a svrchovanosti. Pokusy o to, podnikané ze strany napřed francké říše a pak různých panovníků německých již po více než čtyři století (od počátku stol. IX.), vesměs ztroskotaly. Bedřich II., sicilský král zvolený za krále římského, pokusil se tedy dostat český stát do pevnějšího svazku v rámci „římské“ říše tím, že do listiny, již uznal dědičnou hodnost královskou a královský titul českých panovníků, dal jednostranně řadu ustanovení, která český stát měla spoutat do značné míry s jeho západním sousedstvem, i když současně nesporně kladla jisté meze maximalistickým politickým požadavkům odtud dříve často vznášeným na české panovníky.

Povšechně vychází listina z koncepce „římského císařství“ jako nadstátní světovládné moci, jaká byla sice postulátem a programem některých kruhů evropské feudality, avšak nikoli politickou skutečností.

Naprosto neredná — jak nejlépe ukázal celý další vývoj — byla i řada konkrétních ustanovení zde obsažených, např. pasáž „udělující“ Přemyslůvi a jeho nástupcům české království, odstavec „povolující“ českým panovníkům držení jejich území, věta „postupující“ českým králům investituru českých biskupů atd. Šlo tu vesměs o dávné a samozřejmé atributy moci českých panovníků jako hlav svrchovaného státu, jejichž „udělování“, „povolování“ a „postupování“ se strany kteréhokoli jiného panovníka nepřicházelo ve skutečnosti vůbec v úvahu. Svůj význam mohlo ovšem mít uznání všeho toho ze strany politického činitele tak významně, jako byl panovník nosící titul „císaře Římanů“; avšak znění listiny — jak je zřejmé — pokouší se předstírat situaci zcela jinou, historické skutečnosti a právnímu stavu ani zdaleka neodpovídající. Tím je ovšem do značné míry znehodnocován také ostatní právní obsah tohoto velmi charakteristického dokumentu.

Z literatury:

Jaroslav GOLL, K výkladu privilegia Friedricha II. pro království České (1212), J. Golla Spisy drobné, II, 1929, str. 46—53.

Fredericus, divina favente clementia Romanorum imperator electus et semper augustus, rex Sicilie, ducatus Apulie et principatus Capue. Cum decor et potestas imperii nostrum precesserit statum, ut non solum ceterorum principum dignitates, verum etiam sceptrata regalia a nostra conferantur maiestate, gloriosum reputamus ac magnificum, quod in tanto nostre largitatis beneficio et aliis crescit regie dignitatis augmentum, nec ob hoc eminentia nostra aliquod patitur detrimentum. Inde est, quod nos attendentes preclara devotio- nis obsequia, que universa Boemorum gens ab antiquo tempore Romano exhibuit imperio tam fideliter quam devote, et quod illustris rex Ottacharus a primo inter alios principes specialiter pre ceteris in imperatorem nos elegit et nostre electionis perseverantie diligenter et utiliter astiterit: dilectus patruus noster sicut, pie memorie rex Philippus, omnium principum habito consilio, per suum privilegium¹ instituit, ipsum regem constituimus et confirmamus et tam sanctam et dignam constitutionem approbamus; regnumque Boemie liberaliter et absque omni pecunie exactione et consueta curie nostre iusticia sibi suisque successoribus in perpetuum concedimus; volentes, ut quicumque ab ipsis in regem electus fuerit, ad nos vel successores nostros accedat, regalia debito modo recepturus.

Omnes etiam terminos, qui predicto regno attinere videntur, quocumque modo alienati sint, ei et successoribus suis possidendos indulgemus. Ius quoque et auctoritatem investendi episcopos regni sui integraliter sibi et heredibus suis concedimus; ita tamen, quod ipsi ea gaudeant libertate et securitate, quam a nostris predecessoribus habere consueverunt. De nostre autem liberalitatis munificentia statuimus, quod illustris rex predictus vel heredes sui ad nullam curiam nostram venire teneantur, nisi

Bedřich, z přízně boží laskavosti zvolený císař Římanů a vždy rozmnožitel, král Sicílie, vévodství Apulie a knížetství Kapue. Ježto důstojnost a moc císařství tak povznesly naše postavení, aby nejen hodnosti ostatních knížat, nýbrž i královská žezla se udělovala od našeho majestátu, máme za svou chválu, slávu i čest, že v takovémto dobrodiní naši štědrosti narůstá i jiným zisk důstojnosti královské, aniž by tím trpěla nějakou újmu naše vyvýšenost. Pročež, přihlížejíce k přejasným službám oddanosti, které veškeren rod Čechů od dávné doby věrně a oddaně osvědčoval římskému císařství a oceňujíce, že slavný král Otakar od počátku patřil k těm, kteří zvláště před ostatními zvolili nás za císaře a k trvalosti naší volby horlivě a užitečně přispěl: tak jak milovaný náš strýc, zbožné paměti král Filip, s radou všech knížat stanovil svým privilegiem,¹ ustanovujeme a potvrzujeme jej za krále a schvalujeme ustanovení tak svatě a zaslužené; a království české zadarmo, bez jakéhokoliv poplatku a obvyklé naší dvorské taxy jemu a jeho nástupcům na věky udělujeme; chtějíce, aby kdokoliv od nich by byl zvolen za krále, přišel k nám, nebo k našim nástupcům za účelem přijetí odznaků hodnosti královské.

Všechny také oblasti, které k řečenému království přináležejí, ať již byly jakýmkoliv způsobem zcizeny, jemu a jeho nástupcům držeti povolujeme. Právo také a moc uvádět v úřad biskupy svého království postupujeme plně jemu i jeho dědicům; a to tak, aby se těšili téže svobodě a bezpečnosti, kterou od našich předchůdců obvykle měli. Z naší pak šlechtné štědrosti stanovíme, aby řečený jasný král nebo jeho dědicové nemusili přicházet k žádnému našemu dvorskému shromáždění, leč které bychom se-

¹ Jde o listinu z r. 1198, dnes ztracenou.

quam nos apud Babenberc vel Nurenberc celebrandam indixerimus, vel si apud Mersebure curiam celebrare decreverimus, ipsi sic venire teneantur; quod si dux Polonie vocatus accesserit, ipsi sibi ducatum prestare debeant, sicut antecessores sui, quondam Boemie reges, facere consueverunt; sic tamen, ut spatium sex ebdomadarum veniendi ad predictas curias eis ante prefigatur; salvo tamen, quod si nos vel successores nostros Rome coronari contigerit, ipsius predicti regis Ottachari vel successorum suorum relinquimus arbitrio, utrum ipsi trecentos armatos nobis transmittant, vel trecentas marchas persolvant.

Ad huius autem constitutionis et confirmationis nostre memoriam et robur perpetuo valiturum presens privilegium per manus Henrici de Parisius, notarii et fidelis nostri, scribi et bulla nostra aurea iussimus communiri...

zvali aby se konalo v Bamberku nebo Norimberku nebo kdybychom rozhodli, aby se konalo v Meziboru, mají tam také přijít; kdyby tam na pozvání přišel vévoda Polska, mají mu poskytnout bezpečný průvod (svou zemí) jako předchůdcové jeho, kdysi králové Čech, obvykle činili; a to tak, aby k příchodu na ony dvorské sjezdy byli pozváni alespoň šest týdnů předem; s výhradou ovšem, že v případech korunovace naší nebo našich nástupců v Římě ponecháváme k uvážení řečeného krále Otakara nebo jeho nástupců, zdali nám pošlou tři sta ozbrojenců nebo zaplatí tři sta hřiven.

Na paměť tohoto našeho ustanovení a potvrzení a na jeho trvalou platnost dali jsme toto privilegium napsati rukama notáře a služebníka našeho Jindřicha z Paříže a opatřiti zlatou naší bullou...

Latinský text je otištěn podle edice G. FRIEDRICHA, Codex diplomaticus Bohemiae II., č. 96, str. 92—94, pořízené na základě originálu chovaného ve starém korunním archivu českém v Praze (pak bývalý Archiv Země české, dnes Ústřední státní archiv). V překladu bylo přihlédnuto k českému tlumočení G. Friedricha otištěnému jednak v díle „Idea čs. státu“ I., 1936, str. 260—261, jednak v knize K. Doškočil, Listy a listiny z dějin čs., 1938, str. 17—18. K překladu srov. také Fr. KOP, Odvěký doklad naší státní svrchovanosti, Praha 1947, zvl. str. 61 a d.